CZU:81’373.612.2
ORCID: 0000-0003-3882-2248

Natalia ROTARI

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chişinău)

PROIECȚIA SINCRONIEI ASUPRA METAFOREI

The synchrony’s projection on the metaphor

Abstract: The present study presents the aspects of the synchronous projection on the conceptual metaphor, through which we will argue that at a certain moment, in the development of the language, there were changes of the semantic values within the metaphorical structures. Thus, the metaphorization process suffered a stagnation, and some metaphors were demetaphorized, which led to their perception as terms as such, used in various specialized languages. From the perspective of synchrony, metaphorical language starts from a state of pure metaphoricity and gradually turns into an increasingly precise, more specific language.
Keywords: metaphor, projection, synchrony, demetaphorization, specialized language.

Rezumat: Studiul de față prezintă aspectele proiecției sincronice asupra metaforei conceptuale, prin care vom argumenta că la un moment dat, în dezvoltarea limbii, s-au produs modificări ale valorii semantice în cadrul structurilor metaforice. Astfel, procesul de metaforizare a suferit o stagnare, iar unele metafore au fost demetaforizate, fapt care a dus la perceperea acestora în calitate de termeni ca atare, utilizați în diverse limbaje specializate. Din perspectiva sincroniei, limbajul metaforic începe de la o stare de pură metaforicitate și se transformă, treptat, într-un limbaj din ce în ce mai exact, mai specific.
Cuvinte-cheie: metaforă, proiecție, sincronie, demetaforizare, limbaj specializat.

Sincronia este o stare a limbii, la un moment dat al dezvoltării ei, considerată ca un ansamblu de fapte ce alcătuiesc un sistem. Eugeniu Coșeriu considera că „limba se constituie diacronic şi funcţionează sincronic” (Coșeriu, 1997, p. 67), ceea ce înseamnă că limba este sistematică, adică funcționează ca un sistem aflat în schimbări continue, fapt care nu a ocolit nici limbajul metaforic. Limba este în continuă mișcare, iar imaginea unui sistem lingvistic stabil, inert reprezintă mai mult o abstracție intelectuală, în virtutea unei motivații de cercetare, decât o stare reală a limbii.

Coșeriu indică, prin cercetări științifice, faptul că limba își modifică spectrul de semnificații de-a lungul timpului. Altfel spus, analiza diacronică a sensurilor cuvintelor în procesul de terminologizare nu ar fi posibilă fără sincronie. Important

BDD-A31608 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)

este ca în procesul sintezei metaforizării – demetaforizării să se țină cont de domeniile-sursă ale termenilor. Or, în discursul științific, metafora a devenit un „complex proces discursiv de corelare conceptuală și semiotică cu implicații de ordin cognitiv, comunicativ și lingvistic" (Milică, 2013, p. 255).

Conform accepției derridiene, metafora rămâne un element clasic al filosofiei, un concept metafizic, o stare naturală a limbii care pornește de la o stare absolut nemetaforică a limbajului (Derrida, 1997, p. 210). Din perspectiva sincroniei, limbajul metaforic începe de la o stare în care „totul este totul, totul trimite la tot", transformându-se treptat într-o gândire ce este din ce în ce mai exactă, mai specializată și care reușește să izoleze fenomenele extraordinare de simple sau complexe.

De fapt, orice cuvânt ajunge să posede noi semnificații în noul context după ce a trecut prin procesul metaforizării. Derrida aduce argumente viabile precum că, la origine, unele concepte științifice au fost metafore pure ale unui limbaj primitiv și chiar dacă au venit cu toată istoria lor, ele în știință posedă un sens nou, de multe ori unic (Derrida, 1997, p. 211).

Fenomenul reducerii, redescoperirii sensului prin al altei noțiuni abstracte, este prezentat de Derrida ca o realitate lingvistică și un proces obiectiv de natură științifică – semantica sau recuperarea sensurilor avute de un termen de-a lungul istoriei, fără a observa plusul de sens obținut. Prin utilizarea metaforică nu doar se pierde ceva din vechiul sens, dar se câștigă mai mult prin noul sens. J. Derrida face apel la acest sens nou, obținut metaforic, ignorând ceea ce a câștigat și critică metaforicitatea ca pierdere a sensului. Dacă metaforicitatea era o simplă pierdere de sens atunci și metafora lui rămâne fără câștig de cunoaștere. Filozoful utilizează câștigul de cunoaștere al metaforicității pentru a critica procesul ce a dus la acest câștig, fără a recunoaște aceasta (Lengyel, 2014, p. 160).

Derrida vede în procesul demetaforizării o uzură a metaforicului și o idealizare realizată prin disimularea originii metaforice – „se pornește de la origine, apoi o ștergere a metaforei, trecere de la sensul sensibil propriu prin ocolirea figurilor" (Lengyel, 2016, p. 50).

Anterior se considera că metaforicitatea limbajului este inutilă științificului, ba chiar era considerată o „entitate non-rațională tinzând spre reprezentări vagi, subiective chiar, lipsite de rigoarea științifică și generând ambiguitate" (Druță, 2008, p. 24). Aliona Luca susține că expresiile metaforice, până a deveni termeni referențiali într-un anumit limbaj specializat, inițial sunt percepute ca metafore, apoi devin elemente pentru lexicul profesional marginal, ca într-un final să aparțină terminologiei (Luca, 2019, p. 267).

Metaforicitatea își găsește principala aplicație în expresia vorbită pe care o putem lua în considerare în acest sens sub următoarele aspecte:

a) fiecare limbă are deja în sine o multitudine de metafore;

BDD-A31608 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)

b) metafora, în uz, se transformă pentru a deveni din expresie improprie în expresie proprie, astfel promovându-se o nouă semnificație abstractă (De Oliveira, 2015).

Maria-Alexandrina Tomoiagă face referire la teoria lui G. Fauconnier când explică transferul conținutului semantic ca rezultat al proiecției interdomeniale. Astflel, procesul de metaforizare și demetaforizare, raportat la proiecția sincroniei, este axat pe schema realizării procesului de construcție a conținutului semnificativ, realizându-se conform următoarelor etape:

- analogia și inducerea schemei;
- categorizarea și noua structură conceptuală;
- numirea și structura proiectantă;
- mixtura și integrarea conceptuală;
- polisemia motivată;
- divergența și extinderea (Tomoiagă, 2017, p. 137).

Această schemă poate fi exemplificată în cazul oricărei metafore conceptuale *in absentia* sau *in praesentia* care, de-a lungul timpului, și-a pierdut valența figurativă și, din acest motiv, a fost transferată în registrul limbajelor specializate. Traseul pe care îl parcurge o metaforă în limbajul uzual îi asigură metaforei, în cele din urmă, funcția de implicare în elaborarea de concepte, fapt remarcat în cadrul științelor.

Etapele cognitive care preced terminologizarea metaforei trebuie analizate minuțios pentru comprehensiunea procesului de demetaforizare. În cadrul primei etape, analogia și inducerea schemei, se stabilesc anumite tangențe dintre domenii. Spre exemplu, în cazul arhicunoscutei metafore „broasca ușii", la bază stă analogia dintre forma reptilei broască (în calitate de termen abstract fiind primul cuvânt al expresiei demetaforizate) care este proiectată asupra termenului concret „ușa" pentru a desemna mecanismul montat la o ușă, la un sertar, care se încuie și se descuie cu cheia. Prin intermediul celei de-a doua etape, noua structură conceptuală trece dintr-un limbaj de specialitate în altul, astfel realizându-se etapa de categorizare a ex-metaforei. Dinamismul conceptualizării metaforice este reliefat de faptul că domeniul-țintă este construit în așa fel încât să permită corespondența cu domeniul-sursă. În aceste prime două etape ale corespondenței, transferul semantic dinspre domeniul științelor exacte (broască) spre domeniul construcției (ușă) este resimțit metaforic. Percepția sincronică asupra elementelor lexicale se transfigurează abia în a treia etapă, a numirii, când, subiectiv și inconștient, utilizăm numele reptilei „broască" pentru a desemna un mecanism fizic „broasca ușii" care, lingvistic, se transformă în structură proiectantă a metaforei. Prin urmare, corespondența interdomenială pătrunde în sistemul nostru lexical și conceptual, facilitându-ne gândirea și disponibilitatea de a realiza transferuri inferențiale. Prin cea de-a patra operație cognitivă, mixtura și integrarea

BDD-A31608 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)

conceptuală, două structuri din două domenii diferite sunt plasate într-o singură structură care creează un al treilea domeniu. Așa cum a fost menționat anterior, termenul „broască" face parte din limbajul zoologilor, iar termenul „ușă" aparține domeniului construcțiilor, plasați într-o singură structură aceste lexeme dau naștere denumirii mecanismului fizic de a descuia ușa. Următoarea etapă (polisemia motivată) în configurarea conținutului semantic al mecanismului de a descuia o ușă, un sertar, este strâns legată de consecințele înregistrării termenului în normele limbii. Respectiv, lexemul broască trece din categoria cuvintelor monosemantice în cea a cuvintelor polisematice, fără a pierde semnificația primară (prin analogie). Ultima etapă a realizării procesului de construcție a conținutului semnificativ este divergența, cea care estompează corespondența interdomenială.

Această schemă de natură cognitivă este valabilă și poate fi aplicată în cadrul tuturor ex-metaforelor care, grație proiecției sincroniei, s-au transformat în termeni de referință pentru un domeniu străin față de domeniul-țintă, facilitând crearea noilor sensuri precum: *arborele genealogic, talie mondială, capul țării, sprânceana dealului, scheletul manualului, artera principală* (*a drumului*), *fața colectivului și limbă de pământ* etc. Lista de exemple poate continua cu sintagme metaforice din diverse limbaje de specialitate, dar cele mai multe sunt atestate în limbajul științific. La fel, un număr impunător de metafore terminologizate sunt atestate în vocabularul activ al tuturor vorbitorilor.

În opinia lui Lazăr Șăineanu, metaforele dau un specific limbii istorice, iar creativitatea metaforică redă particularitățile gândirii unui popor. Astfel, ușa are o broască, usturoiul are un cățel, muntele are poale, scaunul are picior, pământul are o sprânceană, ochii sunt sufletul omului etc. Ideea șăineană este preluată, ulterior, de către Eugeniu Coșeriu care concluzionează faptul că invenția metaforică este indispensabilă limbajului prin definiție. O altă cauză care determină creativitatea metaforică a limbajului rezidă în substituirea unui semn deoarece a devenit total inexpresiv sau se evită unele confuzii deranjante (Coșeriu, 2001, p. 14).

Eugenia Mincu susține că în cultura românească predomină metafora exocentrică dictată de dorința de cunoaștere a noului, prin ocuparea de noi teritorii. Denominația termenilor din limbaj are loc grație procesului de neologie, susține cercetătoarea, care constă în crearea unităților emergente a sensului lexical general, prin extensie (Mincu, 2017, p. 272).

Nu toate metaforele care se produc în actele lingvistice concrete devin „limbă", adică nu toate pătrund în tradiția comunității, însă, între timp, ceva din această valoare metaforică a semnului-imagine se conservă în sistem, în relație cu restul semnelor și tocmai aceasta ne permite să intuim frecvent actul inițial de creație anterior oricărei investigații etimologice. Așadar, există un aspect metaforic-convențional al semnelor sau, cel puțin, al unor semne care, în cadrul unei tradiții, continuă să fie percepute.

BDD-A31608 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)

Coşeriu, în lucrarea sa *Creaţia metaforică în limbaj* compară lexemul „*liliac*" în trei limbi diferite:

⇔ engl. *bat*; concluzionând că acest cuvânt nu evocă nicio imagine, deoarece nu este evidenţiată vreo relaţie cu alte semne din sistem, adică este un semn simbolic lipsit de orice expresivitate metaforică, totalmente „denominativ" şi nu „descriptiv";

⇔ fr. *chauve-souris*; se remarcă metafora care se conservă intact, având echivalentul literal, „şoarece chel";

⇔ în germ. *Fledermau*s este un termen compus prin alipire a alţi doi termeni secundari şi al doilea element, Maus, continuă să fie înţeles ca „şoarece".

De aici deducem că numai atunci când semnul-imagine pierde relaţia semantică evidentă cu restul semnelor, el îşi pierde complet valoarea sa metaforică. Şi aşa cum anumite semne cu timpul se „demetaforizează", devenind „proprii" şi „convenţionale", alte semne, proprii la origine, pot să ajungă să se „metaforizeze", devenind figurate, prin evoluţia lucrurilor desemnate, chiar dacă e vorba de un caz mai rar şi chiar dacă metaforizarea rămâne adesea neobservată.

În concluzie, progresul limbii se manifestă doar prin substituirea unor forme de limbă prin altele, adaptate mai bine la nevoile comunicării. Analogiile interminabile ale unităţilor de limbă nu sunt doar o revenire la vechile forme, ci şi o refacere a stării de lucruri anterioare. Una şi aceeaşi limbă, diacronic, are un aspect diferit deoarece elementele ei sunt în continuă schimbare, or, pierderile şi achiziţiile se compensează reciproc. Proiecţia sincroniei asupra metaforei este un proces continuu şi viabil atât timp cât există limba unui popor. Procesul dat s-a răspândit, involuntar, încă din antichitate, în toate limbajele de specialitate. Odată cu apariţia teoriei metaforei cognitiv-conceptuale, teoreticienii au analizat procesul de metaforizare al unor termeni, structuri lingvistice remarcând etapele prin care prin care două structuri din domenii diferite formează o entitate nouă, aparţinând unui al treilea domeniu.

Referinţe bibliografice:

1. COŞERIU, E. Creaţia metaforică în limbaj. În: *Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară*, 2001, nr. 4, p. 14-25.

2. COŞERIU, E. *Sincronie, diacronie şi istorie*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1997, 256 p.

3. DE OLIVEIRA, N. Derrida: Desconstruindo a Mitologia Branca. Porto Alegre. [online] Veritas, 47 (1), p. 81-97. Disponibil: https://doi.org/10.15448/1984-6746.2002.1.348551. [citat 20.07.2020].

4. DERRIDA, J. La retirada de la metáfora. In: *Horizontes del relato: lecturas y conversaciones con Paul Ricœur*. Gabriel Aranzueque (coord.). Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1997, p. 209-233.

BDD-A31608 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)

5. DRUȚĂ, I. Metafora terminologică. În: *Limba română*, 2008, nr. 5-6, p. 23-27.
6. LENGYEL, A. *Cuvânt. Metaforă. Cunoaștere*. Cluj-Napoca: Eikon, 2014, 320 p.
7. LENGYEL, A. *Revoluțiile științifice și gândirea filosofică*. Brăila: Editura Sfântul Ioan, 2016, 170 p.
8. LUCA, A. Metafora științifică în limbajul sportiv românesc. În: *Intertext*, 2019, nr. 1/2, p. 267-232.
9. MILICĂ, I. *Lumi discursive. Studii de lingvistică aplicată*. Iași: Junimea, 2013, 294 p.
10. MINCU, E. *Terminologia medicinalis Romaniae*. Chișinău: Pontos, 2017, 276 p.
11. TOMOIAGĂ, M.-A. Diseminarea metaforică a sentimentelor. Între teoria blendigului și semantica integrală. În: *Dacoromânia*, Cluj-Napoca, 2017, XXII, nr. 2, p. 137-153.

BDD-A31608 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:25:30 UTC)